

Tomasz Tomaszek*

orcid.org/0000-0003-3529-7775

Muzeum na wolnym powietrzu na terenie Parku Narodowego Great Smoky Mountains w USA. Kwestia autentyczności w ochronie krajobrazu kulturowo-przyrodniczego

Open-Air Museum in the Great Smoky Mountains National Park, USA: The Issue of Authenticity in Protecting the Cultural and Natural Landscape

Słowa kluczowe: muzeum na wolnym powietrzu, krajobraz kulturowo-przyrodniczy, architektura drewniana, autentyczność w ochronie dziedzictwa kulturowego

Keywords: open-air museum, cultural and natural landscape, wooden architecture, authenticity in the protection of cultural heritage

Wprowadzenie

Park Narodowy Great Smoky Mountains jest jednym z największych obszarów leśnych na terenie południowo-wschodnich Stanów Zjednoczonych i jednocześnie najczęściej odwiedzanym parkiem narodowym tego kraju. Znajduje się na pograniczu stanów Karolina Północna oraz Tennessee. Obejmuje tereny pasma górskiego The Great Smoky Mountains, stanowiącego południową część większego pasma górskiego Appalachów. Założony został 15 czerwca 1934 i rozciąga się na powierzchni 211 415 hektarów (2114 km²), na wysokości od 277 do 2025 m n.p.m. W roku 1976 został uznany za rezerwat biosfery, a w 1983 wpisany na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO. Na terenie parku, niemal całkowicie porośniętego gęstymi lasami liściastymi (ok. 95% powierzchni, w tym prawie 36% to starodrzew z wieloma drzewami starszymi niż historia osadnictwa europejskiego tych ziem), znajduje się 16 szczytów o wysokości przekraczającej 1500 m n.p.m. oraz ok. 3400 km rzek i strumieni¹.

Introduction

The Great Smoky Mountains National Park is one of the largest forest areas in the southeastern United States and the country's most visited national park. It is located in the area of the states of North Carolina and Tennessee. It covers the region of the peaks of The Great Smoky Mountains, which is the southern part of the greater mountain range of the Appalachians. It was officially opened on June 15, 1934 and it occupies an area of 211,415.47 ha (2,114.15 km²) located at an altitude of 277 to 2025 m above sea level. In 1976, it was declared a biosphere reserve, and in 1983 it was inscribed on the UNESCO World Heritage List. In the park, almost completely covered with dense deciduous forests (about 95% of the area, including almost 36% being old-growth forests, older than the history of the European settlement of these lands), there are sixteen peaks with a height of more than 1500 m above sea level, and about 3,400 km of rivers and streams.¹

* dr, Wydział Budownictwa, Inżynierii Środowiska i Architektury Politechniki Rzeszowskiej

* Ph.D., Faculty of Civil and Environmental Engineering and Architecture, Rzeszów University of Technology

Cytowanie / Citation: Tomaszek T. Open-Air Museum in the Great Smoky Mountains National Park, USA: The Issue of Authenticity in Protecting the Cultural and Natural Landscape. *Wiadomości Konserwatorskie – Journal of Heritage Conservation* 2021, 66:144–155

Otrzymano / Received: 20.11.2020 • **Zaakceptowano / Accepted:** 21.02.2021

doi: 10.48234/WK66SMOKY

Praca dopuszczona do druku po recenzjach

Article accepted for publishing after reviews

Ryc. 1. Zagroda Dana Lawsona, Cades Cove, rok 2017; fot. T. Tomaszek.

Fig. 1. Dan Lawson's Homestead, Cades Cove, 2017; photo by T. Tomaszek.

Park Narodowy Great Smoky Mountains utworzony został w celu ochrony zasobów dziedzictwa przyrodniczego oraz materialnego południowych Appalachów i stanowi swoisty rezerwat zarówno krajobrazu naturalnego, jak i krajobrazu kulturowego tego rejonu. Na jego obszarze zachował się największy na ziemiach południowych i wschodnich Stanów Zjednoczonych zespół historycznych drewnianych budynków w konstrukcji zrębowej. Budowle te, samotnie stojące pośród lasów lub zgrupowane w granicach niegdysiejszych osad, stanowią o unikatowości tego miejsca. Najatrakcyjniejsze skupisko historycznych budynków jest zlokalizowane w Cades Cove. Miejsce to jest zarówno historyczną rolniczą osadą, jak i jedną z najpiękniejszych dolin w parku (ryc. 1). Zbiór architektonicznych struktur zachowanych w Cades Cove uważany jest za czołowe muzeum na wolnym powietrzu w parku, a także jedno z najważniejszych w Stanach Zjednoczonych. Zachowane zostało tutaj materialne dziedzictwo pierwszych osadników nazywających Tennessee swoim domem. Pozostawione przez nich prymitywne chaty z bali wciąż wypełniają dźwięk wszechobecnej niegdyś elżbietańskiej angielszczyzny, a młyny i stodoły przywodzą na myśl czasy, w których nastąpiło zjednoczenie się człowieka i natury. Ich kościoły nadal dzwonią hymnami z przeszłości, których echo powtarzają nieskończone głębie puszczy (ryc. 2). Cades Cove oddaje hołd nieustraszoną pionierom, którzy wiodli życie w jednym z najbardziej samotnych i najpiękniejszych miejsc na ziemi.

Narodziny idei ochrony Great Smoky Mountains

Rozpościerające się bez końca lasy, malownicze góry i oszałamiająca dzika przyroda przyciągają do Parku Narodowego Great Smoky Mountains (często w języku polskim tłumaczonego jako „Parku Narodowego Wielkich Gór Dymnych”) miliony turystów. Miejsce to, urzekające wyjątkowym pięknem Appalachów, ce-

Ryc. 2. Kościół misyjny baptystów, Cades Cove, rok 2017; fot. T. Tomaszek.

Fig. 2. Missionary Baptist Church, Cades Cove, 2017; photo by T. Tomaszek.

The Great Smoky Mountains National Park was created to protect the natural and material heritage of the southern Appalachian Mountains and is a kind of reserve for both the natural and the cultural landscape of this region. The largest collection of historic log buildings in the south-eastern United States has been preserved in the park. These buildings, standing alone among forests or grouped within the borders of former settlements, make this place unique. The most attractive cluster of these historic buildings is located in Cades Cove. The site is both a historic agricultural settlement and one of the most beautiful valleys in the park (Fig. 1). The collection of architectural structures preserved at Cades Cove is considered to be the park's premier open-air museum as well as one of the most important complexes of this type in the entire United States. The material heritage of the first settlers who called Tennessee their home has been preserved here. Their primitive log cabins still remind visitors of the whispers of Elizabethan English, and their mills and barns are reminiscent of a time when humans and nature united in an ongoing ritual. Their churches still ring with hymns from the past that echo through the endless depths of the forest (Fig. 2). Cades Cove pays tribute to the fearless pioneers who led their lives in one of the loneliest and most beautiful places on earth at that time.

The birth of the idea of protecting the Great Smoky Mountains range

Endless forests, picturesque mountains and stunning wildlife attract millions of visitors to the Great Smoky Mountains National Park every year. This place, enchanting with the exceptionally beautiful landscape of the Appalachian Mountains, is valued primarily due to the unspoiled nature and cultural landscape that once constituted the character of these lands and not so long ago were considered completely lost.²

nione jest przede wszystkim ze względu na zachowaną w parku dziewiczą naturę oraz krajobraz kulturowy, które niegdyś stanowiły o charakterze tych ziem i jeszcze nie tak dawno uważane były za ostatecznie utraczone². Historia powstania parku jest również fascynująca jak on sam. Ten wyjątkowy obszar ściśle chronionego krajobrazu przyrodniczo-kulturowego utworzono na przełomie lat dwudziestych i trzydziestych XX wieku, by ocalić resztki lasów przed całkowitym wycięciem, spowodowanym żarłocznym apetytem panoszącego się na tych terenach przemysłu drzewnego. Jednocześnie kreacja owego „wtórnego” krajobrazu z założenia nastawiona była na stworzenie miejsca do rekreacji i doświadczenia „życia” w lesie, a także na rozwój lokalnej gospodarki dzięki możliwościom, jakie stwarza turystyka³.

Zaledwie 90 lat temu rozległe połacie górskiej krainy The Great Smokies były kompletnie zdewastowane. Taki stan rzeczy był bezpośrednią przyczyną prężnie rozwijającego się w południowym paśmie Appalachów przemysłu drzewnego, na którego potrzeby wycięto drzewa z ponad 2/3 obszaru dotychczas porośniętego gęstymi pierwotnymi lasami. Początki tego procederu sięgają pierwszych lat XX wieku: w roku 1901 grupa kapitalistów z Pensylwanii utworzyła przedsiębiorstwo pod nazwą Little River Lumber Company i wycharterowała nową linię kolejową biegnącą z miasta Maryville (nieopodal Knoxville, centralne Tennessee) do The Great Smokies⁴. Połączenie to gwarantowało szybki i bezpośredni dostęp do dziewiczych lasów, które od tej pory mogły być eksploatowane przy użyciu ówczesnych najnowszych technologii. Wkrótce u podnóża gór przedsiębiorstwo założyło nowe miasto Townsend (nazwane na cześć dyrektora generalnego W.B. Townsenda), w którym wybudowano ogromny kompleks tartaków z łatwością przerabiający ok. 30 tys. stóp deskowych drewna dziennie⁵. Jako węzeł kolejowy dla tej nowej gałęzi przemysłu Maryville prosperowało jak nigdy wcześniej, zyskując nowy status na mapie gospodarczej Tennessee⁶.

Biznes rozrastał się w szybkim tempie i w ciągu następnych trzech dekad wycięto z terenu gór miliony drzew. Jak znaczne to były liczby, świadczyć mogą dane z maja 1905 – tartaki w Townsend wysłały wówczas 2 mln stóp deskowych drewna. Trzy lata później przedsiębiorstwo przedłużyło linię kolejową z Townsend 18 mil w głąb gór. Tym samym rozpoczęło eksploatację kolejnych obszarów, w której wyniku do roku 1923 całkowicie zniknęły niegdyś dziewicze lasy rozpościerające się wzdłuż brzegów wschodniej odnogi rzeczki Little River. Wówczas przedsiębiorstwo przeniosło wycinkę na tereny środkowej odnogi rzeki, dzięki czemu produkcja rzadko zwalniała i w tartakach w Townsend wynosiła średnio ok. 22 mln stóp deskowych przetworzonego materiału rocznie⁷.

W wyniku tak drastycznie prowadzonej, niekontrolowanej wycinki pierwotnych lasów południowych Appalachów pod koniec lat dwudziestych XX wieku łatwo dostępne i niezwykle cenne drewno z tego terenu było już na wyczerpaniu. Pojawiły się wówczas głosy

The history of the creation of the park is as fascinating as the park itself. This unique area of a strictly protected natural and cultural landscape was created at the turn of the 1920s and 1930s. The main goal of this action was to save the remains of the forest from being completely cut down due to the voracious appetite of the prevailing timber industry. At the same time, the creation of this “secondary” landscape was by definition aimed at bringing to life a place for recreation and experience of “living” in the forest, as well as the development of the local economy thanks to new opportunities brought by tourism.³

Only ninety years ago, the vast expanses of the mountainous land of The Great Smokies were completely devastated. This situation was caused by the booming timber industry in the southern Appalachian range, for which more than two-thirds of the area previously covered with dense primeval forests was cut down. The origins of this practice date back to the early 1900s, when in 1901 a group of Pennsylvania capitalists formed a company called Little River Lumber Company and chartered a new railroad running from Maryville (near Knoxville, central Tennessee) to The Great Smokies.⁴ This connection guaranteed quick and direct access to virgin forests, which from then on could be exploited using the latest technologies of that time. Soon, at the foot of the mountains, the company founded the town of Townsend (named after its CEO B. Townsend), where a huge complex of sawmills was built that easily processed around 30 thousand feet of planks a day.⁵ As a railroad hub for this new industry, Maryville prospered like never before, gaining in significance on Tennessee’s economic map.⁶

The business grew rapidly, and over the next three decades, millions of trees were cut from the mountainside. The figures from May 1905, when sawmills in Townsend shipped two million feet of plank wood, show how significant this deforestation was. Three years later, the company extended the railroad from Townsend eighteen miles into the mountains. Thus, further areas were exploited, as a result of which, by 1923, the once-virgin forests along the banks of the eastern branch of the Little River completely disappeared. At that time, the company relocated logging to the middle arm of the river, thanks to which production rarely slowed down, and at the Townsend sawmills the average annual production was permanently around 22 million plank feet of processed material.⁷

As a result of such drastically uncontrolled logging of the original forests of the southern Appalachians, in the late 1920s the easy available and extremely valuable timber from this area was already almost completely cut down. At this time, opposition began to stir against the further exploitation of The Great Smokies, expressing the need to fully protect this area as a national park.⁸ These demands came mainly from nature conservation associations, which were then forming in the

sprzeciwu przed dalszym eksploataowaniem pasma The Great Smokies, podkreślając konieczność całkowitej ochrony tego obszaru jako parku narodowego⁸. Postulaty te pochodziły głównie ze strony stowarzyszeń ochrony przyrody, formujących się podówczas w Stanach Zjednoczonych jako skutek zyskującej coraz większe poparcie społeczne nowej tendencji „myślenia ekologicznego”. Jednakowoż do dyskusji włączyli się również regionalni przedsiębiorcy, którzy wspierali ideę ustanowienia parku narodowego ze względu na oczekiwane benefity, których miała dostarczyć rozbudowa infrastruktury turystycznej w regionie. Wszystko to doprowadziło do zawarcia porozumienia, w wyniku którego kompanie przemysłu drzewnego w zamian za sprzedaż rozległych gruntów mogły na obszarze planowanego parku kontynuować eksploatację zasobów drewna przez następne 15 lat⁹.

Ostatecznie Little River Lumber Company zawiesiło działalność w roku 1939, po przerobieniu ok. 560 mln stóp deskowych drewna, które uzyskano w większości z drzew dziewiczych lasów porastających przez stulecia południowe pasmo Appalachów. Według innych szacunków liczby te mogą być zdecydowanie wyższe – przedsiębiorstwo to wraz z mniejszymi firmami wycięło i przerobiło co najmniej miliard stóp deskowych materiału z tego terenu¹⁰. Ponieważ wówczas wycinka drzew prawie zawsze prowadzona była w sposób kompletny (usunięcie całych połaci lasu do gołej ziemi), starodrzew został nieomal totalnie zdevastowany. Tym samym wiele okazałych drzew, które można dziś podziwiać w południowej części Great Smokies, to efekt drugiego wzrostu. Zasadzono je w latach trzydziestych XX wieku, tuż po utworzeniu parku¹¹.

Cades Cove i proces re-kreacji krajobrazu przyrodniczego i kulturowego Great Smoky Mountains

Proces ustanawiania parku narodowego na obszarze The Great Smokies nie pozostał obojętny dla krajobrazu architektonicznego i urbanistycznego oraz dla mieszkańców tych ziem. Najbardziej znamienny jest przypadek osady Cades Cove, niegdyś spokojnej, trudno dostępnej wioski, zlokalizowanej w rozpościerającej się w samym sercu gór malowniczej dolinie o tej samej nazwie¹². Współczesny turysta dociera do tego miejsca, mijając po drodze historyczne miasto Townsend, centrum przemysłu drzewnego z pierwszych lat XX wieku. Pierwszym drewnianym budynkiem, który wita przyjeźdźcę w dolinie, jest chata Johna Olivera¹³ (ryc. 3). Z wielu powodów budowla ta może być uważana za szczególnie symboliczną. Jest to bowiem dom nie tylko pierwszego stałego osadnika na tej ziemi, lecz także jednego z mieszkańców najwytrwalej i najdłużej walczących o utrzymanie własności gruntów i powstrzymanie zajęcia Cades Cove przez Służby Parku Narodowego¹⁴.

Oliver, podobnie jak wielu innych mieszkańców doliny, popierał ochronę całego pasma The Great Smokies oraz ideę włączenia osady w granice parku narodowe-

United States as part of the trend of ecological thinking that was gaining more and more social support. However, regional entrepreneurs also joined the discussion supporting the idea of establishing a national park, due to the expected benefits that were to be provided by the expansion of tourist infrastructure in the region. All of this eventually led to an agreement whereby timber industry companies, in exchange for selling their extensive land, could continue to exploit the timber resources in the planned park for the next fifteen years.⁹

Eventually, the Little River Lumber Company ceased operations in 1939 after processing approximately 560 million feet of plank wood, which was obtained mostly from the trees of pristine forest that had grown over the centuries in the southern Appalachian range. According to other estimates, these numbers could be significantly higher, and the Little River Lumber Company together with the other smaller companies likely cut and processed at least a billion feet of plank material from The Great Smokies.¹⁰ As the logging of trees in those days was almost always carried out in a complete manner (the stripping of entire stretches of forest to the bare ground), the old-grown trees were almost completely devastated. Thus, many of the grand trees that can be admired in the south of the Great Smokies today are the result of a second growth. They were planted in the 1930s, right after the creation of the park.¹¹

Cades Cove and the process of re-creation of the natural and cultural landscape of the Great Smoky Mountains

The process of establishing a national park in The Great Smokies did not remain indifferent to the architectural and urban landscape as well as to the inhabitants of this land. The the case of the settlement of Cades Cove, once a quiet, inaccessible village, located in the picturesque valley of the same name in the heart of the mountains, is undoubtedly the most famous.¹²

On their way to this place, the contemporary tourist passes the historic town of Townsend, the center of the timber industry during the first years of the twentieth century. The first wooden building that welcomes the visitors in the valley is John Oliver`s cabin (Fig. 3).¹³ For many reasons, this building can be considered particularly symbolic. It is the former home of not only the first permanent settler on this land, but also one of the most persistent and long-struggling inhabitants of this former settlement who were fighting for maintaining ownership of their land and against the capture of Cades Cove by the National Park Service.¹⁴

Oliver, like many other inhabitants of the valley, supported the idea of protecting the entire range of The Great Smokies and therefore the inclusion of the Cades Cove settlement within the boundaries of the national park. However, he was against the situation of excluding the villagers from participation in the financial benefits resulting from the development of

Ryc. 3. Chata Johna Olivera, Cades Cove, rok 2017; fot. T. Tomaszek.

Fig. 3. John Oliver's Log Cabin, Cades Cove, 2017; photo by T. Tomaszek.

go. Sprzeciwiał się jednak wykluczeniu mieszkańców wioski z udziału w korzyściach finansowych wynikających z rozwoju turystyki i nowej infrastruktury dróg. Początkowo sytuacja przedstawiała się dość obiecująco dla mieszkańców Cades Cove. Na przełomie 1926 i 1927 biznesmeni, politycy i działacze ochrony przyrody z Knoxville zapewniali ich, że nowo powstający park narodowy nigdy nie przywłaszczy ich ziemi i domostw. Wkrótce okazało się, że świadomie mówili nieprawdę. W tym czasie bowiem postanowieniem „ustawy parkowej” władze stanu Tennessee przeznaczyły 1,5 mln dolarów na zakup gruntów znajdujących się na obszarze przeznaczonym do ochrony. Jednocześnie przyznały komisji parkowej pełną moc prawną do wykonania czynności związanych z przejściem własności tych, którzy nie chcą jej sprzedać, o ile „właściciele otrzymają ‘wartość godziwą’ za swoją ziemię”¹⁵.

Sytuacja stała się bardziej napięta po tym, jak w roku 1928 fundacja rodziny Rockefellerów przekazała 5 mln dolarów na zakup pozostałych gruntów. Wówczas presja na mieszkańców doliny, aby dobrowolnie sprzedali swoje włości, znacznie się zwiększyła. Niektórzy ulegli i transakcji dokonano dość szybko, ale część mieszkańców protestowała i kontynuowała opór. Wśród nich był John Oliver. Jak podają źródła, twierdził, że „niezwykle trudno było wyartykułować osobom postronnym znaczenie tego miejsca w życiu zwykłych mieszkańców Cades Cove”¹⁶. Nie godząc się na oddanie ziemi, w 1929 rozpoczął w sądzie walkę z rządową ustawą o prawie do przejścia nieruchomości. Niestety, trzy lata procesów i odwołań nie przyniosły skutku i musiał zgodzić się na ugodę i przyjąć 10 650 dolarów za swą własność¹⁷.

Wskutek pozyskiwania ziemi i wysiedlania mieszkańców wioski w grudniu 1935 w Cades Cove pozostało już tylko kilka rodzin. Wkrótce otrzymały od służb parku powiadomienie o konieczności opuszczenia domów nie później niż 1 stycznia 1936. John Oliver nie zastosował się do zalecenia i pozostał w osadzie jako ostatni jej mieszkaniec, zajmując swoją chatę do świąt Bożego Narodzenia w 1937.

tourism and new road infrastructure. Initially, things looked quite promising for the people of Cades Cove. At the turn of 1926/27, businessmen, politicians and conservationists from Knoxville assured them several times that the newly created national park would never take away their land and homes. It soon turned out that they were deliberately lying, as in the meantime, the Tennessee State government, by order of the Park Act allocated \$1.5 million for the purchase of the land in an area designated for conservation. At the same time, they granted the park commission full legal power to take over the property of those who did not want to sell it, provided that “the owners receive the ‘fair value’ for their land.”¹⁵

The situation became more tense after the Rockefeller Foundation donated \$5 million to buy the remaining land in 1928. Then the pressure on the people of the valley to sell their properties voluntarily increased significantly. Some soon succumbed and the corresponding transactions were made fairly quickly. However, some residents resolutely continued their resistance and protested against this turn of the things. John Oliver was among them. According to sources, he postulated that “it was extremely difficult to articulate to outsiders about the importance of this place in the lives of ordinary inhabitants of Cades Cove.”¹⁶ Not agreeing to give up his land, Oliver in 1929 began a trial in court against the government’s foreclosure law. Unfortunately, three years of trials and appeals did not bring the expected results and there was no chance of getting any consensus other than the \$10,650 settlement offered for his property.¹⁷

In December 1935, as a result of land acquisition and the displacement of the villagers, only the last few families remained in Cades Cove. Soon, they received a notification from the park’s services to leave their homes no later than January 1, 1936. John Oliver did not follow this order and remained in the settlement as its last resident, occupying his cottage until Christmas 1937.

From the beginning of 1936, the park authorities began intensive work of transformation of the seized area in accordance with the adopted concept of preserving the “model” historical village in The Great Smokies. As a result, buildings and architectural structures that did not meet the adopted assumptions of the planned urban and architectural layout of Cades Cove were demolished.¹⁸ When John Oliver finally left the valley it was already a strange place, devoid of not only the families who once lived there, but also many houses, farm buildings, and fences surrounding them. Until now carefully cultivated farmlands were left to themselves and soon turned into lonely, wild wastelands and impenetrable forests.

An open air museum—protection versus interpretation

Cades Cove is undoubtedly one of the most interesting historical sceneries of The Great Smokies. Situat-

Od początku roku 1936 władze parku rozpoczęły intensywne prace ukierunkowane na przeobrażenie terenu zgodnie z koncepcjami zachowania „wzorcowej” historycznej wioski z obszaru The Great Smokies. W wyniku tego zburzone zostały budynki i struktury architektoniczne nieodpowiadające założeniom planowanego układu urbanistyczno-architektonicznego Cades Cove¹⁸. Kiedy John Oliver odchodził z doliny, pozostawił za sobą obce miejsce, pozbawione mieszkających tam kiedyś rodzin, ale też wielu domów, budynków gospodarczych czy okalających je płotów. Do tej pory starannie pielęgnowane pola uprawne pozostawione zostały same sobie i wkrótce zamieniły się w odludne, dzikie pustkowia i nieprzebyte lasy.

Muzeum na wolnym powietrzu – ochrona versus interpretacja

Cades Cove to bezsprzecznie jedna z najciekawszych historycznych scenerii The Great Smokies. Osada, położona w malowniczej dolinie, chroni i interpretuje XIX-wieczny wiejski krajobraz południowych Appalachów, ukazując nieistniejący już świat w jego pełnej krasie, zanim industrializacja i modernizacja na zawsze zmieniły życie tego regionu (ryc. 4).

Cades Cove jest jednocześnie krajobrazem z lat trzydziestych XX wieku, projektem, który „rzekomo” zachowuje autentyczny stan historycznej wioski i jej pierwotny charakter. Ustanowienie Parku Narodowego Great Smoky Mountains nastawione było zarówno na przywrócenie bogactwa dziedzictwa naturalnego Appalachów, jak i zachowanie jego niezwykle interesującego dziedzictwa kulturowego. Aby zrealizować ten drugi cel, dokonano swoistej „rekonstrukcji” oryginalnego krajobrazu kulturowego, w tym zarówno układu architektonicznego i jak i urbanistycznego. Główną ideą przedsięwzięcia było ukazanie „tematu” architektury zrębowej, uznanej przez obsługę parku za typ budownictwa szczególnie wart ochrony i ekspozycji¹⁹. Owa „rekonstrukcja” nastąpiła poprzez modyfikację zastanego aspektu architektonicznego oraz zachowanie jedynie selektywnie wybranej części struktur architektonicznych postawionych oryginalnie w Cades Cove (a także na pozostałych terenach The Great Smokies). W konsekwencji obsługa parku narodowego zburzyła wszystkie budynki gospodarcze i mieszkalne w konstrukcji szkieletowej, które nie odzwierciedlały „tematu” przewodniego architektury zrębowej. Jednocześnie zachowując istniejące w dolinie wiejskie zagrody z zabudowaniami, niejednokrotnie grupowano budynki wedle nowych planów modyfikujących przestrzenną organizację miejsca lub uzupełniano istniejące zespoły zabudowy strukturami architektonicznymi translokowanymi z miejsc spoza parku. Tak stało się np. z młynem Cable Mill, przeniesionym na teren Cades Cove (do zagrody Petera Cable) z pierwotnej lokalizacji oddalonej o kilkadziesiąt kilometrów²⁰ (ryc. 5). By zrealizować koncepcję wioski ukazującej historyczną architekturę zrębową, z braku odpowiednich zamien-

Ryc. 4. Zagroda Elijaha Olivera, Cades Cove, rok 2017; fot. T. Tomaszek.

Fig. 4. *Elijah Oliver's Homestead, Cades Cove, 2017; photo by T. Tomaszek.*

ed in a picturesque valley, the settlement protects and interprets the nineteenth-century rural landscape of the southern Appalachian Mountains. It shows a world that no longer exists in all its glory, a time before industrialization and modernization changed the life of this region forever (Fig. 4).

Cades Cove is also a landscape from the 1930s, a project that “allegedly” preserves the authentic state of the historic village and its authentic character. The establishment of the Great Smoky Mountains National Park was aimed at restoring both the wealth of the Appalachian natural heritage and preserving its extremely interesting cultural heritage. In order to achieve the latter, a kind of “reconstruction” of the original cultural landscape, both architectural and urban, was carried out. The main idea of the project was to show the “theme” of log architecture, which the park staff considered to be particularly worthy of protection and exhibition.¹⁹ This “reconstruction” was achieved by modifying the existing architectural aspect and preserving only a selectively chosen part of the architectural structures originally standing in the area of Cades Cove (and other areas of The Great Smokies). As a consequence, the national park service demolished all box-type farm buildings and frame-type residential buildings that did not reflect the “theme” of the log architecture. At the same time, while preserving the original homesteads in the valley, some the buildings were often grouped according to newly drafted plans of a new spatial organization of the place or supplemented with architectural structures relocated from other places outside the park. This happened, for example, with the Cable Mill building, which was moved to Cades Cove (to Peter Cable’s homestead) from its original location several dozen kilometers away (Fig. 5).²⁰ In the case of a lack of appropriate building substitutes (or appropriate “model” buildings preserved outside the park), the missing types or examples of buildings were also reconstructed to complete the adopted village con-

Ryc. 5. Młyn Cable Mill w zagrodzie Petera Cable, Cades Cove, rok 2017; fot. T. Tomaszek.

Fig. 5. Cable Mill at Peter Cable's Homestead, Cades Cove, 2017; photo by T. Tomaszek.

ników (lub zachowanych poza parkiem wzorcowych budynków) rekonstruowano brakujące typy oraz egzemplarze historycznych budowli. Najślawniejszym tego przykładem jest niezwykle popularna wśród turystów stodoła w typie „cantilever” (*cantilever barn*), stojąca obecnie na posesji określanej jako „zagroda Tiptona” (*The Tipton Place*)²¹. Prowadzone w ten sposób działania były realizowane w celu zobrazowania wzorcowego zespołu budynków gospodarczych dla interpretowanego okresu historycznego (druga połowa XIX wieku). Jak zauważył historyk Durwood Dunn, „jedyną zasadą przewodnią” tak prowadzonego procesu zachowania i ochrony Cades Cove było, „że wszystko, co mogłoby w najmniejszym nawet stopniu sugerować postęp lub zaawansowanie wykraczające poza najbardziej prymitywne etapy powinno zostać zniszczone. W intencjonalnie zachowanych wybranych strukturach architektonicznych doliny został jedynie utrwalony swego rodzaju typ pionierskiego prymitywizmu”²².

Warto wspomnieć, że utworzone w ten sposób swoiste muzeum na wolnym powietrzu jest wyjątkowe również pod względem organizacji przestrzennej. Zajmując miejsca swojej oryginalnej lokalizacji, poszczególne zagrody rozmieszczone są na znacznym obszarze i w dość dużej odległości od siebie. Wynika to bezpośrednio z charakteru osadnictwa na tych ziemiach: pierwsi przybysze rzadko stawiali domostwa w bezpośrednim sąsiedztwie innych rodzin. Dlatego też trudno jest porównywać układ przestrzenny Cades Cove z typowymi rozwiązaniami znanymi z muzeów na wolnym powietrzu, np. w Polsce, gdzie budynki grupowane były w układach parkowym, sektorowym czy odzwierciedlającym historyczną wieś²³. Zbiór drewnianych budowli historycznych w parku Great Smoky Mountains oddaje pierwotny charakter południowych Appalachów, gdzie ludzka obecność tylko sporadycznie zakłócała potęgę wszechogarniającej przyrody. Jednocześnie obrazuje specyficzny moment w historii tego obszaru – czas, w którym dominowała architektura

cept presenting historical log architecture. The most famous example of this is the cantilever barn, which is extremely popular with tourists, currently standing on a property known as “The Tipton Place.”²¹

All this was done to illustrate a model set of farm buildings for the interpreted historical period (the second half of the nineteenth century). As historian Durwood Dunn noted, “the only guiding principle” of the process of saving and protecting Cades Cove was “that anything that might even suggest in the slightest way progress or advancement beyond the most primitive stages should be destroyed. In the intentionally preserved selected architectural structures of the valley, only a kind of pioneering primitivism has been preserved.”²²

It is worth mentioning that this “specific” open-air museum created in this way is also unique in terms of its spatial organization. Located on their original spots, the individual homesteads are spread over a large area and at a fairly large distance from each other. This results directly from the nature of the settlement in these lands where the pioneers rarely built their homes in the immediate vicinity of other families. Therefore, it is difficult to compare the spatial layout of Cades Cove to typical solutions known from open-air museums, e.g. in Poland, where buildings were grouped either in a park layout, a sector layout or a layout reflecting the historic village.²³ The collection of historic wooden structures in the Great Smoky Mountains National Park reflects the original character of the southern Appalachians, where human presence only occasionally disturbed the power of the all-encompassing nature. At the same time, it illustrates a specific moment in the history of this area, the time when the log architecture dominated. This concept, implemented almost a hundred years ago, was not modified in the following years. Therefore, it can be assumed that, as an idealized cultural and natural landscape, the Great Smoky Mountains National Park has become a permanent part of the consciousness of the American people.

Cades Cove—authenticity of the cultural landscape or a compendium of knowledge about historical log architecture?

As a result of the materialization of the way of interpreting the historical settlement in The Great Smokies that was adopted by the national park service, Cades Cove is undoubtedly a produce coming from the 1930s. However, it is also an irreplaceable source of information about the nineteenth century cultural landscape of the Appalachians and the types of architectural structures commonly found in those lands at that time. Thus, the authenticity of this place—although it was modified to implement certain assumptions—seems to lie in the consolidation of the identity of a certain historical moment in the history of material culture of the southern Appalachians.

zrębowa. Koncepcja ta, wprowadzona w życie prawie 100 lat temu, nie była w kolejnych latach modyfikowana. Można zatem przypuszczać, że jako wyidealizowany krajobraz kulturowo-przyrodniczy Park Narodowy Great Smoky Mountains wpisał się na stałe w świadomość narodu amerykańskiego.

Cades Cove – autentyczność krajobrazu kulturowego czy kompendium wiedzy o historycznej architekturze zrębowej?

Jako efekt materializacji przyjętego przez służby parku narodowego sposobu interpretacji historycznego osadnictwa na terenach The Great Smokies, Cades Cove bez wątpienia jest tworem pochodzącym z lat trzydziestych XX wieku, a jednocześnie stanowi niezastąpione źródło informacji o XIX-wiecznym krajobrazie kulturowym Appalachów oraz o powszechnie tam występujących typach struktur architektonicznych. Tym samym autentyczność tego miejsca – mimo że zmodyfikowanego w celu realizacji określonych założeń – wydaje się tkwić w utrwaleniu tożsamości danego historycznego momentu w dziejach kultury materialnej południowych Appalachów.

Ów w rzeczywistości wtórny krajobraz kulturowy Cades Cove, powstały głównie w wyniku interpretacji konkretnego miejsca i czasu, stanowi jedyny tego typu sposób identyfikacji rodzajów budowli ludowych (wernakularnych) niegdyś dominujących w krajobrazie wiejskim Tennessee. Tu bowiem znaleźć można doskonale przykłady zachowanych zrębowych budynków mieszkalnych z XIX wieku, a także szopy, stodoły, ogrodzenia czy inne konstrukcje architektoniczne²⁴. Co ciekawe, zbiory budynków drewnianych w Cades Cove dokumentują jednocześnie odstępstwa w procesie i kierunkach rozwoju lokalnych tradycji budowlanych w południowych Appalachach. Doskonałym przykładem jest zagroda Henry'ego Whiteheada z 1881, gdzie dostawiane kolejne budynki gospodarcze wykonywano aż do roku 1898 nadal z bali, w wyrafinowanej formie konstrukcji zrębowej, podczas gdy na terenach przyległych do dzisiejszego Parku Narodowego ten typ konstrukcji stracił na znaczeniu przynajmniej 20 lat wcześniej. Jak pokazały badania Johna Morgana, tradycja architektury zrębowej w najbliższych okolicach parku była dominująca jedynie do roku 1880²⁵. W latach kolejnych, dzięki dostępności przenośnych, napędzanych parą kołowych tartaków oraz nowych materiałów budowlanych dostarczanych za pomocą transportu kolejowego, z dnia na dzień zaczęły dominować techniki konstrukcji typu szkieletowego (*balloon-frame*). Ten sposób budowania był szybszy, łatwiejszy i bardziej stylowy, co doprowadziło do szybkiego porzucenia konstrukcji zrębowej²⁶.

Oprócz tradycyjnych, typowych dla końca XIX wieku drewnianych budynków mieszkalnych (ryc. 6) w Cades Cove można znaleźć doskonale przykłady budynków gospodarczych. I tak w zagrodzie Tiptona oraz w zagrodzie Petera Cable'a znajdują się stodoły typu „cantilever” albo „forebay” (ryc. 7, 8). Charakteryzuje je ogromne

Ryc. 6. Dom i zagroda Tiptona, Cades Cove, rok 2017; fot. T. Tomaszek.

Fig. 6. Tipton's House and Homestead, Cades Cove, 2017; photo by T. Tomaszek.

In fact, this secondary cultural landscape of Cades Cove, created largely as a result of a process of interpreting a specific place and specific moment in time, it is the only way of its kind to identify vernacular building types that once dominated the rural landscape of Tennessee. It is here that one can find excellent examples of preserved log houses from the nineteenth century, as well as sheds, barns, fences and other architectural structures.²⁴ Interestingly, the collection of wooden buildings in Cades Cove at the same time documents some heterogeneity in the process and directions of development of local building traditions in the southern Appalachians. A perfect example of this is the Henry Whitehead homestead, where a sophisticated log structure was still used back in 1898, when in the areas adjacent to today's National Park this type of construction had lost its importance at least twenty years earlier. As John Morgan's research showed, the tradition of log architecture in the immediate vicinity of the Park was dominant only until 1880.²⁵ In the following years, thanks to the availability of portable, steam-powered circular sawmills and new building materials supplied by rail transport, the frame type construction techniques (*balloon-frame*) began to dominate almost overnight. This way of building was faster, easier and more stylish, which led to the rapid abandonment of the log construction.²⁶

In addition to the traditional wooden houses typical for the late nineteenth century (Fig. 6), there are excellent examples of farm buildings located in Cades Cove. And so, in Tipton's homestead and Peter Cable's homestead, one can find cantilever, or forebay barns (Fig. 7, 8). They are characterized by a large overhanging attic, usually resting on two cantilevered beams. According to Marian Moffett and Lawrence Wodehouse, cantilever barns—representing the original American form of log construction, “stand out as original vernacular forms, dramatic and unexpectedly elegant, especially when their roughly hewn material

Ryc. 7. Stodoła typu „cantilever” w zagrodzie Petera Cable, Cades Cove, rok 2017; fot. T. Tomaszek.

Fig. 7. Cantilever barn at Peter Cable's Homestead, Cades Cove, 2017; photo by T. Tomaszek.

nadwieszona poddasze, zwykle spoczywające na dwóch wspornikowych belkach. Według Mariana Moffetta i Lawrence'a Wodehouse'a, stodoły w typie „cantilever”, reprezentujące oryginalną amerykańską formę konstrukcji z bali, „wyróżniają się jako oryginalne formy wernakularne, dramatyczne i nieoczekiwanie eleganckie, szczególnie gdy ich grubo ociosany materiał i bardzo podstawowe techniki konstrukcyjne są brane pod uwagę”²⁷.

Bardziej powszechne w południowych Appalachach były jednak stodoły jednopomieszczeniowe (*single-crib barn*), często wykorzystywane do przechowywania kukurydzy (jako *corn crib*), stodoły dwupomieszczeniowe (*double-pen/crib barn*), w których dwa pomieszczenia są połączone wspólnym dachem dwuspadowym (ryc. 9), oraz stodoły czteropomieszczeniowe (*four-crib barn*)²⁸. Te ostatnie stanowiły rozmiarowo największy typ spośród zrębowych budynków gospodarczych charakterystycznych dla tego regionu. Posiadały one pomieszczenia w konstrukcji zrębowej w każdym narożniku, ze wspólnym, ogromnym dachem dwuspadowym, który tworzył potężny strych na siano²⁹.

W XIX wieku na farmach w tej części Tennessee powszechne były również zrębowe budynki wędzarni (*smokehouses*) oraz zrębowe budynki okalające ujęcie wody (*springhouses*). Wędzarnie lokowano typowo bezpośrednio za mieszkaniem; natomiast *springhouses* znajdowały się nad najbliższym ujęciem (źródłem) wody i służyły do chłodzenia mleka i innych produktów spożywczych, a także do zaopatrzenia w wodę³⁰ (ryc. 10).

Na terenie Cades Cove reprezentowane są wszystkie wspomniane typy budynków gospodarczych, by wspomnieć tylko stodołę dwupomieszczeniową w Cable Mill³¹ (ryc. 9). Warto pamiętać, że o specyfice krajozrazu wiejskiego (wernakularnego) stanowią również elementy małej architektury, np. płoty, ale także układ pól uprawnych³². W Cades Cove zostały zachowane lub odtworzone standardowe XIX-wieczne typy ogrodzeń z drewna, takie jak „wąż” (*snake*), „słupek i poręcz” (*the post-and-rail*), „koziol lub renifer” (*the buck or reindeer fence*)³³. Sporadycznie występują też kamienne

Ryc. 8. Stodoła typu „cantilever” w zagrodzie Tiptona, Cades Cove, rok 2017; fot. T. Tomaszek.

Fig. 8. Cantilever barn at Tipton's Homestead, Cades Cove, 2017; photo by T. Tomaszek.

and very basic construction techniques are taken into account.”²⁷

More common in the southern Appalachians, however, were one-room (or single-crib) barns—often used for storing corn (as a corn crib)—two-room (or double-pen/crib) barns—in which two rooms are connected by a common gable roof (Fig. 9)—and four-room (or four-crib) barns.²⁸ The latter were the largest type of the log structures among farm buildings common in this region. These structures have log rooms in each corner, with a large shared gable roof that forms a massive hayloft.²⁹

In the nineteenth century, the farms in this part of Tennessee also commonly had log smokehouses and log springhouses. Smokehouses were typically located directly behind the house; while springhouse was located above the nearest water source and was used to cool milk and other food products as well as water supply (Fig. 10).³⁰

All of these types of farm buildings are represented at the Cades Cove site, just to mention the double-pen barn located at Peter Cable's homestead (Fig. 9).³¹

It is also worth remembering that the specificity of the rural vernacular landscape is also determined by the elements of small architecture, such as fences, but also the arrangement of farmlands.³² In Cades Cove they are preserved or reconstructed as the standard nineteenth-century types of wood fencing, such as “the snake,” “the post-and-rail,” and “the buck or reindeer.”³³ Stone fences are also present, but sporadically as they were not particularly common in this region of Tennessee.³⁴

The entire layout is completed by a system of arable fields, the shape and layout of which can best be described as “irregular.” The reason why this irregularity was used was explained by geographer John Rehder: “A consequence of how the earth was taken, measured, delimited and occupied was a complex pattern that looked similar to a crazy patterned robe covering the entire surface like a quilt. The nineteenth-century

Ryc. 9. Stodoła dwupomieszczeniowa w zagrodzie Petera Cable, Cades Cove, rok 2017; fot. T. Tomaszek.

Fig. 9. Double crib barn at Peter Cable's Homestead, Cades Cove, 2017; photo by T. Tomaszek.

ogrodzenia, niezbyt powszechne w tym regionie³⁴.

Całość domyka układ pól uprawnych, których kształt i rozplanowanie można by określić jako „typ nieregularny”. Powód, dla którego stosowano taką nieregularność, wyjaśnia geograf John Reheder: „Konsekwencją tego, jak ziemia była przejmowana, mierzona, wytyczana i zajmowana, był złożony wzór, który wyglądał podobnie jak szalona szata we wzorki pokrywająca całą powierzchnię jak kołdra. Dziewiętnastowieczny krajobraz charakteryzują granice pomiędzy posiadłościami wyznaczone przez ogrodzenia i linie drzew, nieregularne kształty pól uprawnych oraz sieć szlaków i drugorzędnych dróg, które łączyły gospodarstwa”³⁵.

Uwagi końcowe

Idea utworzenia Parku Narodowego Great Smoky Mountains wpisuje się w charakter innych inicjatyw reformatorskich podjętych w USA w latach dwudziestych XX wieku. Ówczesni postępowi ekolodzy forsowali tę ideę zgodnie z ich programem zmian i reform nastawionych na ochronę środowiska naturalnego (oraz w konsekwencji zasobów dziedzictwa kulturowego), podczas gdy przedsiębiorcy lobbowali za tym przedsięwzięciem, przedstawiając zupełnie inne spojrzenie na temat przyszłości tego obszaru. Biznesmeni i ich polityczni sprzymierzeńcy w rządzie stanowym i lokalnym widzieli bowiem kreację parku (oraz późniejszej Blue Ridge Parkway – innego obszaru chronionego w tej części USA) jako idealny sposób na poprawę standardu życia regionu poprzez rozwój turystyki i utworzenie nowej sieci dróg³⁶.

Pomijając polityczne czy ideologiczne spory towarzyszące utworzeniu Parku Narodowego Great Smoky Mountains, warto podkreślić wagę tego przedsięwzięcia. Stanowiło ono bowiem inicjatywę zmierzającą do ochrony niemal całkowicie zdegradowanych zasobów naturalnych południowych Appalachów, a także nakierowaną na zachowanie tradycyjnego, historycznego krajobrazu kulturowego tych ziem. Idea ta, zmateria-

Ryc. 10. Budynek okalający ujęcie wody (springhouse) w zagrodzie Elijaha Olivera, Cades Cove, rok 2017; fot. T. Tomaszek.

Fig. 10. The building surrounding the water intake (springhouse) at Elijah Oliver's Homestead, Cades Cove, 2017; photo by T. Tomaszek.

landscape is characterized by property boundaries delineated by fences and tree lines, irregularly shaped farmlands, and a network of trails and secondary roads that connected farmsteads.”³⁵

Final remarks

The idea of creating the Great Smoky Mountains National Park was in line with the other reform initiatives undertaken in the USA in the 1920's. The progressive environmentalists of that time pushed this idea as a part of their program of changes and reforms aimed at protecting the environment (and consequently the cultural heritage), while entrepreneurs lobbied for that endeavor with a completely different perspective on the future of the area. Businessmen and their political allies in the state and local government saw the creation of the park (and later the Blue Ridge Parkway—another protected area in this part of the US) as an ideal way to improve the region's standard of living by developing tourism and creating a new road network.³⁶

Apart from any political or ideological disputes accompanying the creation of the Great Smoky Mountains National Park, it is worth emphasizing the importance of this entire undertaking. It was an initiative intended not only to protect the almost completely degraded natural resources of the southern Appalachian

zowana w postaci kreacji muzeum na otwartym powietrzu – jakim jest nie tylko omówiona powyżej Cades Cove, lecz także cały obszar parku – wpisuje się w dochodzące do głosu w pierwszych dekadach XX wieku tendencje rozpoznania wartości kulturowych i potrzeby ochrony dziedzictwa architektury wernakularnej. Zabiegi konserwatorskie przeprowadzone w The Smoky Mountains odzwierciedlają jednocześnie trudności wynikające z interpretacji historycznej tego obszaru, a w konsekwencji konieczność podjęcia działań niejednokrotnie stawiających pod znakiem zapytania autentyczność wykreowanej narracji urbanistyczno-architektonicznej. Mając świadomość tego procesu i jego konsekwencji, jednemu nie można zaprzeczyć – to właśnie dzięki kreacji The Smoky Mountains NP w takiej, a nie innej formie możemy dziś podziwiać piękno południowych Appalachów z końca XIX wieku.

Podziękowania

Badania naukowe przeprowadzono w latach 2017–2018 w ramach stażu naukowego z The Center for Historic Preservation, Middle Tennessee State University, Murfreesboro, Tennessee, USA. Ich realizacja była możliwa dzięki grantowi badawczemu przyznawanemu z Fundacji Kościuszkowskiej. Za zaangażowanie i pomoc w przeprowadzeniu tych badań autor pragnie przekazać szczególne podziękowania prof. dr. Carrollowi Van West, State Historian of Tennessee, dyrektorowi MTSU Center for Historic Preservation, dr Stacey Graham, profesor odpowiedzialnej za badania naukowe w ośrodku MTSU Center for Historic Preservation, oraz Jenny Andrews, Historic Preservation Fellow na MTSU Center for Historic Preservation.

Mountains, but also to preserve the traditional, historical cultural landscape of these lands. This idea, materialized in the form of the creation of an open-air museum—which is not only the Cades Cove discussed above, but in some way the entire area of the Park, fits in with the trends of recognizing cultural values and the need of protecting the heritage of vernacular architecture, that were making their voice heard in the first decades of the twentieth century. At the same time, conservation efforts carried out in the case of The Smoky Mountains reflect the difficulties resulting from the historical interpretation of this area and, consequently, the necessity to take actions that often question the authenticity of the created urban and architectural narrative. Being aware of this process and its consequences, one cannot be denied—it is thanks to the creation of The Smoky Mountains National Park in that form and no other that we can now admire the beauty of the southern Appalachians from the late nineteenth century.

Acknowledgments

This study was carried out in the years 2017–2018 under a Research Fellowship from the Center for Historic Preservation, Middle Tennessee State University, Murfreesboro, Tennessee, USA. It was also possible thanks to a research grant from the Kościuszko Foundation.

For their commitment and help in carrying out this research, special thanks goes to Professor Carroll Van West, Ph.D., Tennessee State Historian, Director of the MTSU Center for Historic Preservation and Dr. Stacey Graham, Research Professor at the MTSU Center for Historic Preservation.

Bibliografia / References

Opracowania / Secondary sources

- Bealer Alex W., Ellis John O., *The Log Cabin. Homes of the North American Wilderness*, Massachusetts 1978.
- Campbell Carlos C., *Birth of a National Park in the Great Smoky Mountains*, Knoxville 1960.
- Dunn Durwood, *Cades Cove: The Life and Death of a Southern Appalachian Community 1818–1937*, Knoxville 1988.
- Gavin Michael T., *Building with Wood, Brick and Stone – Vernacular Architecture in Tennessee, 1770–1900*, [w:] Margaret Duncan Binnicker, Carroll Van West (red.), *A History of Tennessee Arts: Creating Traditions, Expanding Horizons*, Knoxville 2004.
- Jordan Terry G., *American Log Buildings. An Old World Heritage*, Chapell Hill 1985.
- Morgan John, *The Log House in East Tennessee*, Knoxville 1990.
- Shields Randolph A., *Cades Cove in the Great Smoky*

Mountains National Park, „Tennessee Historical Quarterly” 1965, nr 24.

- Spiss Anna, *Muzea etnograficzne na wolnym powietrzu w Europie*, „Biblioteka Muzealnictwa i Ochrony Zabytków. Studia i Materiały” 1985, vol. 2.
- Stupka Artur, *Great Smoky Mountains National Park – North Carolina and Tennessee*, Washington D.C. 1960.
- Van West Carroll, *Tennessee’s Historic Landscapes: Travelers Guide*, Knoxville 1995.
- Whaley John Thomas, *A Timely Idea at an Ideal Time: Knoxville’s Role in Establishing The Great Smoky Mountains National Park*, Knoxville 1984.
- Wodehouse Lawrence, Moffett Marian, *A History of Western Architecture*, McGraw-Hill 1989.
- Wodehouse Lawrence, Moffett Marian, *East Tennessee Cantilever Barns*, Knoxville 1993.

Źródła elektroniczne / Electronic sources

https://pl.wikipedia.org/wiki/Stopa_deskowa.

- ¹ C.C. Campbell, *Birth of a National Park in the Great Smoky Mountains*, Knoxville 1960, s. 20–21.
- ² C. Van West, *Tennessee's Historic Landscapes: Travelers Guide*, Knoxville 1995, s. 186.
- ³ Ibidem.
- ⁴ A. Stupka, *Great Smoky Mountains National Park – North Carolina and Tennessee*, Washington D.C. 1960, s. 15–17.
- ⁵ Stopa deskowa (ang. board-foot, skr. FBM): miara objętości (pojemności) drewna stosowana w Stanach Zjednoczonych i Kanadzie. Stopa deskowa jest objętością równą: 1 ft × 1 ft × 1 in (stopa × stopa × cal), 2,360 litra, 0,002360 m³; zob. https://pl.wikipedia.org/wiki/Stopa_deskowa (dostęp: 25 V 2019).
- ⁶ C. Van West, op. cit., s. 187.
- ⁷ Ibidem.
- ⁸ A. Stupka, op. cit., s. 20.
- ⁹ C. Van West, op. cit., s. 187.
- ¹⁰ J.T. Whaley, *A Timely Idea at an Ideal Time: Knoxville's Role in Establishing The Great Smoky Mountains National Park*, Knoxville 1984, s. 46.
- ¹¹ C. Van West, op. cit., s. 188.
- ¹² R.A. Shields, *Cades Cove in the Great Smoky Mountains National Park*, „Tennessee Historical Quarterly” 1965, nr 24, s. 104. Według historyków, przed 1820 bujna dolina była odwiedzana tylko przez wędrujące grupy Indian Cherokee. Polowali oni tutaj na niedźwiedzie, żubry, łosie i jelenie. Pierwsi europejscy stali osadnicy przybyli do Cades Cove ok. 1818 z Tennessee, Wirginii i Karoliny Północnej. W 1830 dolinę zamieszkiwało 271 osób. Wśród najstarszych budynków wymieniana jest chata rodziny Oliverów (wybudowana ok. 1820 przez rodzinę pierwszych osadników) oraz pierwszy prymitywny kościół baptyistów (zbudowany w 1827 i zastąpiony późniejszym w 1887).
- ¹³ A.W. Bealer, J.O. Ellis, *The Log Cabin. Homes of the North American Wilderness*, Massachusetts 1978, s. 138.
- ¹⁴ C. Van West, op. cit., s. 189.
- ¹⁵ R.A. Shields, op. cit., s. 115 (wszystkie tłumaczenia w cytatach zostały wykonane przez autora artykułu).
- ¹⁶ D. Dunn, *Cades Cove: The Life and Death of a Southern Appalachian Community 1818–1937*, Knoxville 1988, s. 248.
- ¹⁷ C. Van West, op. cit., s. 189.
- ¹⁸ Ibidem.
- ¹⁹ R.A. Shields, op. cit., s. 118.
- ²⁰ A.W. Bealer, J.O. Ellis, op. cit., s. 54, 133.
- ²¹ C. Van West, op. cit., s. 188.
- ²² D. Dunn, op. cit., s. 256.
- ²³ A. Spiss, *Muzea etnograficzne na wolnym powietrzu w Europie*, „Biblioteka Muzealnictwa i Ochrony Zabytków. Studia i Materiały” 1985, vol. 2, s. 59–61.
- ²⁴ C. Van West, op. cit., s. 189.
- ²⁵ J. Morgan, *The Log House in East Tennessee*, Knoxville 1990, s. 68.
- ²⁶ Ibidem, s. 70.
- ²⁷ L. Wodehouse, M. Moffett, *East Tennessee Cantilever Barns*, Knoxville 1993, s. 39.
- ²⁸ A.W. Bealer, J.O. Ellis, op. cit., s. 134.
- ²⁹ M.T. Gavin, *Building with Wood, Brick and Stone – Vernacular Architecture in Tennessee, 1770–1900*, [w:] M. Duncan Binnicker, C. Van West (red.), *A History of Tennessee Arts: Creating Traditions, Expanding Horizons*, Knoxville 2004, s. 20–21.
- ³⁰ T.G. Jordan, *American Log Buildings. An Old World Heritage*, Chapel Hill 1985, s. 57.
- ³¹ A.W. Bealer, J.O. Ellis, op. cit., s. 138.
- ³² L. Wodehouse, M. Moffett, *A History of Western Architecture*, McGraw-Hill 1989, s. 134.
- ³³ Ibidem, s. 145.
- ³⁴ C. Van West, op. cit., s. 190.
- ³⁵ Ibidem, s. 191.
- ³⁶ C.C. Campbell, op. cit., s. 24.

Streszczenie

Park Narodowy Great Smoky Mountains należy do najczęściej odwiedzanych obszarów leśnych w Stanach Zjednoczonych. Na jego terenie zachowała się największa kolekcja historycznych drewnianych budynków w konstrukcji zrębowej w południowo-wschodniej części tego kraju. Ich najatrakcyjniejsze skupisko, uważane za jedno z najważniejszych muzeów na wolnym powietrzu w Ameryce Północnej, znajduje się w Cades Cove – historycznej osadzie rolniczej, a jednocześnie najpiękniejszej dolinie parku. W artykule przedstawiono dzieje procesu ochrony dziedzictwa naturalnego i materialnego południowych Appalachów, w wyniku którego dokonano swoistej re-kreacji krajobrazu przyrodniczego i kulturowego pasma Great Smoky Mountains. Krytycznej dyskusji poddano autentyczność historycznego miejsca oraz obiektu historycznej architektury w perspektywie interpretacji konserwatorskiej. Omówione zagadnienia zobrazowano przykładami zabytkowych budynków drewnianych, eksponowanych w formie muzeum na wolnym powietrzu.

Abstract

The Great Smoky Mountains National Park is one of the most visited forest areas in the United States. The largest collection of historic log buildings in the south-eastern part of this country has been preserved in the park. Their most attractive cluster, considered one of the most important open-air museums in North America, is located in Cades Cove—a historic agricultural settlement and the most beautiful valley in the park. This paper presents the intriguing history of the process of protecting the natural and material heritage of the southern Appalachians, which resulted in a kind of re-creation of the natural and cultural landscape of the Great Smoky Mountains. The issue of the authenticity of the historic site and the historical structure in the context of the conservation carried out as an interpretation aimed at extracting a desired narrative of the protected natural and cultural area, was also subjected to a critical examination. The presented issues are illustrated with specific examples of historic wooden buildings—the remains of the material heritage of the southern Appalachians which is exhibited in the form of an open-air museum.